

SAIDRASUL AZIZIYNING “USTODI AVVAL” DARSLIGINING TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Hamroyev Shuhrat Eliyevich

Shahrisabz davlat pedagogika
instituti kafedra mudiri, pfn

Annotatsiya: Ushbu maqolada Saidrasul Aziziyning “Ustodi avval” asarining boshlang’ich sinflarni tarbiyalashdagi ahamiyati, bu asarning imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada “Ustodi avval” asaridagi ba’zi hikoyalar va ularning sharhlari keltirib o’tilgan.

Аннотация: В данной статье освещается значение произведения Сайдрасула Азизи «Устоди аввал» в воспитании начальных классов, возможности этого произведения. Также в статье упоминаются некоторые рассказы из произведения «Устоди Аваль» и их комментарии.

Abstract: In this article, the importance of Saidrasul Azizi's work "Ustodi avval" in the education of primary classes, the possibilities of this work are highlighted. Also, the article mentions some stories from the work "Ustodi Aval" and their comments.

Kalit so’zlar: Saidrasul Aziziy, ma’rifatparvar, “Ustodi avval”, darsligik, tarbiyaviy imkoniyatlar, fatonat, hamoqat, axloq.

Ключевые слова: Сайдрасул Азизи, просветитель, «Учитель первый», учебники, воспитательные возможности, судьба, сотрудничество, этика.

Key words: Saidrasul Azizi, enlightener, "Master first", textbooks, educational opportunities, fate, cooperation, ethics.

XX asr boshlarida yangi usul maktablari uchun o’zbek tilida tuzilgan alifbe darsliklari o’ndan ortiq bo’lib, bular ichida ayniqsa Munavvarqori Abdurashidxonovning “Adibi avval” (1907), Abdulla Avloniyning “Birinchi muallim” (1912), Rustambek Yusufbek o’g’lining “Ta’limi avval” (1912), Muxtor Bakirning “Savod” (1913), Saidrizo Alizodaning “Birinchi yil” (1917) kabi

darsliklari xalq ommasiga ma'lum va mashhur bo'lgan. Turkistondagi o'zbek tilida ochilgan yangi usul maktablarining o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berish jarayonida keng ko'lamda foydalanilgan bu darsliklar yangi usulda—"usuli savtiya"da yozilgan bo'lib, bunday usulda yozilgan dastlabki asar "Ustodi avval"dir. Darslikning muallifi toshkentlik Saidrasul Aziziydir. Saidrasul Aziziy o'zbek pedagogikasi tarixida «islohotchi pedagog» nomi bilan shuhrat qozongan. U 1866 yilda Toshkent shahrida tug'ilgan. Otasi Saidazizxo'ja ismli odam bo'lgan va o'z o'g'lini ham savodli, bilimli odam bo'lishini istab Saidrasulni eski maktabga beradi. Bu erda u boshlang'ich ma'lumotni olgach, so'ng Toshkentdagi "Madrasai Mahmud dasturxonchi"da o'qiydi va shu davrda rus tilini mustaqil o'rgana boshlaydi. Saidrasul madrasa bilan birga birinchi rus va mahalliy millatlar uchun ochilgan maktabni ham bitiradi va o'zi o'qib bitirgan "Madrasai Mahmud dasturxonchi"da ilm toliblariga saboq beradi. 1900 yilda esa o'zi o'qigan rus-mahalliy millat vakillari uchun ochilgan maktabga ishga keladi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, Saidrasul Aziziy o'zbeklar orasida birinchi bo'lib rus-mahalliy millat vakillari uchun ochilgan maktabda "Sharqiya muallim"ligini olib borib, o'quvchilarga dars beradi.

Saidrasul Aziziyning nomini mashhur qilgan asar—"Ustodi avval"ni 1900 yilda yozgan. 1902 yildan 1917 yilgacha takomillashtirib, to'ldirib 17 marta nashr qilingan. Yangi usul maktabi o'qituvchilariga ham bu darslik manzur bo'lgan. Shu sababli bu maktablarda "Ustodi avval"dan alifbo darsligi sifatida foydalanilgan. Biz darslikning 1906 yildagi nashrini bir necha yillar davomida Qashqadaryo viloyati pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish markazida mas'ul lavozimlarda ishlab kelgan Turdi Rahmatullaevning shaxsiy arxividan olib foydalandik. Hozirgi o'zbek yozuviga o'girdik. "Ustodi avval"dan boshlang'ich sinf o'quvchilarini axloqiy tarbiyalashda foydalanish imkoniyatlarini o'rgandik.

Darslik pedagogik va badiiy tusda bezatilgan bo'lib birinchi sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan. Darslikning birinchi betida bu haqida shunday yozilgan: "Turkiston viloyatidagi turk mo'minlarining oson tillarida birinchi mubtodilar

uchun ta'rif qilingan asari jadida xususida alifbo kitobimizning nomi-"Ustodi avval".

Darslikning 2-18-betlari xat-savod o'rgatish metodikasi, alifbeni o'rganishga qaratilgan. Arab alifbosiga asoslangan o'zbek yozuvini o'rganish o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu avvalo harflarning to'rt xil ko'rinishda ifodalanishidir. "Ustodi avval"ni yozishda bu hol alohida e'tiborga olingan, harflar, o'rgatilayotganda jumlar tuzilgan. Bu jumlar orqali o'quvchilarga tevarak-atrofimizdagi olam, shuningdek, axloqiy fazilatlar haqida dastlabki tushunchalar berilgan. O'quvchilarga xat-savod o'rgatib bo'lingach mavzuga muvofiq dastlab kichik-kichik, sodda, asta-sekin kengroq va murakkabroq hikoyalar berilgan. Bu hikoyalar bir-birini mazmunan boyitib borgan. Darslikda yigirmaga yaqin hikoya va she'rlar kiritilgan bo'lib bu hikoyalarning aksariyati axloqiy xarakterga egadir.

"Ustodi avval"ni shartli ravishda uch guruhga bo'lish mumkin:

1. Saidrasul Aziziyning qalamiga mansub bo'lgan hikoya va she'rlar ("Poklik", "Onaga hurmat", "Aqlli o'g'il", "Befarosat", "Hamoqat", "Zuluk birla ilon", "Bir necha do'stlik uchun ahd qilgan musofirlar").
2. Sharq, chunonchi, o'zbek klassik adabiyoti va folkloridan foydalanib yozilgan hikoyalar ("Xat", "Beodob", "Chaqimchi", "Aqlli kishi", "Xulq va odob", "Ilm", "Fatonat").
3. Rus klassik adabiyotidan qilingan tarjimalar darslikda muhim o'rin egallaydi ("Tulki birla uzum", "Qishloqi birla bolasi", "Yolg'onchi cho'pon", "Vatani rus"). Shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, Qur'oni karim va hadisi sharifdan namunalar berilgan, xalq maqollaridan ijodiy foydalanilgan "Ustodi avval" ta'limiy-axloqiy asar bo'lib, ko'pchilik tadqiqotchilar uni badiiy-pedagogik asar deb ham baho berganlar.

Saidrasul Aziziyning "Ustodi avval" darsligidagi adabiy materiallarni mavzu va mazmun jihatdan quyidagicha tasnif qilish mumkin:

- **axloq-odobga doir hikoyalar:** "Poklik", "Ikki oshno", "Bola ila otasi", "Qishloqi birla bolasi", "Zuluk birla ilon", "So'zchi", "Beodob", "Yaxshi sifat", "Xulq va odob", "Fatonat", "Aqlli o'g'il", "Hamoqat", "Befarosat", "Aqlli kishi", "Onaga

hurmat”, “Chaqimchi”, “Tulki birla uzum”, “Bir necha do’stlik uchun ahd qilgan musofirlar”.

Bu hikoyalarda insonlar uchun g’oyatda zarur bo’lgan fazilatlar: poklik, do’stlik, o’rtoqlik, ota-onaga hurmat va sadoqat, ziyraklik kabilar ulug’lansa, chaqimchilik, so’z yuritish, ikkiyuzlamachilik, yalqovlik, befarosatlik, tovlamachilik, hushomadgo’ylik kabilar qattiq tanqid ostiga olinadi;

- *ilm-ma’rifatni targ’ib qiluvchi hikoyalar:* “Xat”, “Tolibi ilm”, “Ilm” kabilardir.

Bu hikoyalarda ilm olishning afzalliklari, foydalari, ilmsizlikning yomon oqibatlariga olib kelishi bir necha voqealar orqali isbot qilib berishga harakat qilingan;

- *yil, oy, kunlar haqidagi hikoyalar:* “Sanai shamsiyaga qarab chislolarni nomlari”, “Yil”, “Oy”, “Kunlar haqida”, “Hisobi qamariya oy va kunlari nomlari” kabi hikoyalarda shamsiya hamda qamariya oylari, ularning nomlari, hafta kunlarining nomlanishi, kunlar haqida ma’lumotlar berilgan;

- *turmushga doir hikoyalar:* “Libosi odam”, “A’zoyi odam”, “Uy asboblari” kabilar bo’lib, bu hikoyalarda uy asboblari hamda odam kiyimlari, shuningdek, odam a’zolarining nomlari keltirib o’tilgan;

- *tabiatshunoslikka doir hikoyalar:* “Hayvonot”, “Qush zotlari”, “Daraxtlar” kabilar bo’lib, bu hikoyalarda hayvonlar, qush va daraxtlarning bir necha turlari, nomlari keltirib o’tilgan. Bizningcha bundan ko’zda tutilgan asosiy maqsad, qush, hayvon va daraxtlarning bir necha xil bo’lishi, ularning xilma-xilligi va o’ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ko’rsatib berishdir. Natijada o’quvchilarning dunyoqarashini, fikrlashini shakllantirish hamda rivojlantirishdan iborat;

- *diniy xarakterdagi hikoyalar:* “Payg’ambarimiz Muhammad alayhi vassallam...” hamda “Hazrati Iso...” haqidagi bu hikoyalarda payg’ambarimiz Muhammad alayhi vassallamning hayoti, faoliyati, Qur’oni karimning nozir bo’lishi, shuningdek, hazrati Iso payg’ambarning hayoti, faoliyati haqida hikoyalar berilgan. Chunki, rus bolalari provoslav diniga, mahalliq millat bolalari musulmon diniga rioya qilishar edi. Shu sababli bu ikkala payg’ambar haqidagi hikoyalarning

berilishi ikki din vakillari o'rtasida do'stlik, o'rtoqlik hamda o'zaro hurmat hislarini tarbiyalash ko'zda tutilgan.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, "Ustodi avval"da axloqiy xarakterdagi hikoyalar ko'pchilikni tashkil qiladi. Saidrasul Aziziy "Ustodi avval"da yaxshi va yomon bolalar, yaxshilik va yomonlik haqida shunday yozadi: odobli bola tozalik, shirinso'zlik va hushfe'l bo'lur. O'zidan kattalarni izzat qilib, kichiklarga shafqat qilib, har kimni shirin so'z va yaxshi hurmat ila hursand qilur. Ota va onalarga qarshi turub so'zlamas. Chaqirsalar "labbay" deb hozir bo'lib, buyurgan ishlarni "xo'p" deb, to'xtamasdin qilur. Ota va ona buyurgan ishlarni qilmoqdin erinib, sustlik qilib, alarni ranjitmas.

Yaxshi bola toza va ozoda bo'lur. Chopon va liboslarini, yuz va qo'llarini kir va iflos qilmas. Choy ichgandan so'ng tinchlik va odoblik birla, kitoblarini olib, maktabga jo'nar. Yo'lda hech kim birla urushmasdin va o'ynashmasdin to'g'ri maktabga borur. Yaxshi bola kitob va daftarlarini kir qilmas va alarning chetiga har xil xatlarni bitmas va yirtmas, uyda yurgan vaqtda tinchlik va xushfe'llik ila yurar. Oz narsani talashib o'rtoqlari birla urushmas. Har kimni oldida ta'zim va odob birla o'turib, oz narsa uchun birovni so'kub va urushib, arazlab yig'lamas. Har kimni so'ziga qo'shilib so'zlamas. O'zidan so'ralgan so'zga odob birlan qarab turub javob berur.

Saidrasul Aziziy yomon, odobsiz bolalar qanday bo'lishini quyidagicha ko'rsatib bergan: yomon bola beodob va badfe'l bo'lur. Har kimga qattiq so'zlab xafa qilur. Hech kimni yaxshi so'z ila hurmat qilmas. O'zidan katta odamlarni izzat qilmay, o'zidan kichiklarni urub, so'kib, janjal qilur. Ota-onalari ish buyursa qabul qilmas. Katta odamlar orasida shovqinlab, gapirib va kulib o'tirar va ularning oldida yonboshlab, yumalanib yotur. O'zidan so'ralmagan so'zga qo'shilib so'zlar. Ko'p uxlar va yurgan yo'lida taom eb yurar.

Yomon bola iflos bo'lur. Yomon ishlarni qilur. Uxlab qolib maktabga kech qolur. Kelganda ham turmoq va o'turmoq tartibini bilmay va o'ylamay kulib, o'ynab o'tirur. Saboqni tayyor qilmasdin, domla saboq beradigan vaqtda boshqa tarafga qarab o'ynab o'tirur. Sheriklaridan keyin qolganiga xafa bo'lmas. Har

kunlik saboqni bilmakka harakat qilmas. Sheriklari har qancha bilsalar ishi bo'lmay o'zini sabog'ini bilmas. Ham qutulganiga shukur qilur. O'qimagan kishilardek, betartib yurmoqni yaxshi ko'rar.

Yuqoridagilardan ham ko'rinib turibdiki, Saidrasul Aziziy XX asr boshlaridagi ko'plab ma'rifatparvarlar kabi insonga xos bo'lgan xulqni ikki qarama-qarshi-yaxshilik va yomonlikka ajratgan. Bolalar ham ikki xil yaxshi, odobli va yomon, odobsiz bo'lishlarini ko'rsatib bergan.

Sharq, chunonchi, o'zbek xalq pedagogikasida poklik, tozalik, halollik haqida juda ko'p hikoya, she'r, rivoyat va ertaklar bitib qoldirilgan. Bunga zardo'shtiylik dinining muqaddas kitobi "Avesto"da, musulmonchilik dinining muqaddas kitobi Qur'oni karimda, hamda hadisi shariflarda, xalqimizning atoqli fozilu fuzalolari, lashkarboshiyu donishmandlarining ko'plab asarlarida misollar bisyor uchraydi: "Komil odam bo'lmog' uchun avval ilm, andin so'ng odob va poklik lozimdurki, nopok va beodob odam mullo bo'lmas. Mullo bo'lsa ham aning ilmdin manfaati juda oz bo'lur. Shariatimiz poklikni ko'p lozim tutadur. Bir chopon qirq yamoq bo'lsa ham pok va toza bo'lsa eski kiymoq ayb emas".

Darslikda boshlang'ich sinf o'quvchilarining do'stlik, o'rtoqlik fazilatlarini tarbiyalashda muhim vosita bo'la oluvchi: "Ikki oshno", "Fatonat", "Hamoqat" kabi hikoyalar hamda "Bir necha do'stlik uchun ahd qilgan musofirlar" she'rlari mavjud. Ayniqsa, uning "Bir necha do'stlik uchun ahd qilgan musofirlar" she'ri diqqatga sazovor:

Necha har dam o'rtasida bo'lgan ushbu qorlar,

Do'stlik ahdida turmas har dam ayyorlar.

Bir necha kasd safar qilmoq uchun qishloqdin,

Har qayusi bir-biriga berdilar har xil nishon.

Yodimizdin chiqmasun deb do'stlik, ey yorlar,

Yo'l uzra chiqdilar onlar jamoa birdin ittifoq.

Yo'l bosar erdilar onlar ozlashib axborlar,

Ittifoqo yo'llari daryo yuzidin yax uzra tushdi.

Va yurdilar jamla ul daxvolar,

Nogahon muz sindi, suvga cho'kdi onlardin biri.
Qildi faryod: "Ey birodarlar keling",-deb zorlar,
Shul zamonda ul muhabbatlik birodarlar ko'ringay.
Siz boring deb, bir-biriga qildilar izhorlar,
Do'stlaridin hech biri qayrilmay.
Bir boqmayin yurdilar o'z yo'llariga ahdlik dildorlar,
Bir necha bir ko'rmagan, so'zlashmagan.
Agyoridin rahm va shafqat qildilar holin ko'rib nochorlar,
Bu yo'la so'zlar mag'zin faxm qilgan.
Oqil kishi do'stlikni sevsin,
Mahkam tuting o'g'lonlar.

Fatonat-o'tkir zehn, tez zehn, ziyraklik ma'nolarini bildiradi. Fatonat haqida ko'plab hikoyalar axloq ulamolari tomonidan yozib qoldirilgan bo'lsa-da, ba'zan bu hikoyalarga etarlicha e'tibor berilmadi. Xolbuki, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun XX asr boshlarida yozilgan ko'plab darsliklarda o'tkir, tez, zehnlilik, hamda ziyraklik hikoyalar bor. Bulardan biri Saidrasul Aziziyning "Ustodi avval" darsligiga kiritilgan:

"FATONAT"

Bir bola bir kun o'zining bir o'rtog'ining ko'chasidan o'tganida oning darvozasiga "eshak" degan so'zni yozib ketibdur. Ul xatni ul o'rtog'i ko'rub ul bolaga aytibdur: "O'ртоqjon, siz borganingizda men uyda yo'q ekanman. Darvozaga nomingizni yozib ketgan ekansiz, ko'rub o'zim siz borganingizda yo'qligimga xiyla afsus chekdim",-debdur. Ma'lum bo'ladirkum, behuda so'zni yozgan kishi yomon uyalur.

Darslikdagi "Ikki oshno" hikoyasi rus yozuvchisi L.N.Tolstoyning bolalarga atab yozgan hikoyasining tarjimasi bo'lib, XX asr boshlaridagi aksariyat darsliklarga bu hikoya kiritilgan.

Hamoqat so'zi axmoqlik, nodonlik ma'nolarini bildiradi. Bu haqida darslikda quyidagi hikoya berilgan:

"HAMOQAT"

Bir odam bir kishiga sherik bo'lib bir hovli sotib olgan. Sherigiga aytibdirki: "Men shul hovlidan o'z tikish haqqimni sotib oning puliga saning tikishingni ham olib, butun hovlili bo'laman",-deganda, bul so'zni eshitgan odamlar aning ahvoliga ko'p kulubdurlar.

Insonga xos bo'lgan yomon hulqlardan biri befarosatlik hisoblanadi. Bu haqida "Ustodi avval"da quyidagi hikoya keltirib o'tilgan:

"BEFAROSAT"

Bir odam kasal kishining oldiga kelib, ko'p uzoq so'zlab o'turub, kasaldin so'rabdurki, "Sizga nima yoqadur va ta'bingiz nimani hoxlamaydur?",-deb. Kasal kishi aytibdurki: "Manga yolg'izlik yoqadur va ta'bim sizdek nodon, ezma kishini hech vaqt ko'rmaslikni hoxlaydur",-deb. Ma'lum bo'laturki zarurdin ziyoda so'zlamog kishini xor qiladur.

Darslikda yomon xulqlardan chaqimchilik, so'z yuritish haqidagi "Chaqimchi", "So'zchi" hikoyasida chaqimchilik ko'p yomonligini, uni zinhor qilmaslikni ta'kidlab, xalqimizni "chaqimchi kuymasdan turib jannatga kirmas" degan dono o'gitni misol keltirib o'tadi. Kimki senga yaxshi ko'rinish uchun birovni yomonladimi bilgilki, o'sha odamga yaxshi ko'rinish uchun seni ham yomonlaydi degan fikrni olg'a suradi.

"Aqlli kishi" hikoyasida esa, bir aqlli kishiga chaqimchi kelib, seni shunday haqorat qildi deganda, aqlli kishi jahлга emas boshi aqlga bo'ysunib: "Xayr mani orqamdan har na desalar xafa bo'lmayman. Har kishining tili og'zidadur. Man o'zimni tilimni tiyolmayman, boshqa odamning tiliga hukm etmoq uddasidan chiqolmayman",-deb chaqimchini uyaltiribdi. Chaqimchilikni oxiri voy, chaqimchi kishi oxiri uyalib qolishini darslikda ko'rsatib berilgan.

"Ustodi avval"da ota-onani hurmat qilish, ularni buyurgan ishlaridan hamda so'zlagan so'zlaridan chiqmaslik haqida, ota va onani ulug'lash haqida bir necha hikoyalar berilgan. Bu hikoyalarga: "Onaga hurmat", "Yaxshi bola", "Aqlli o'g'il" kabilarni misol keltirish mumkin. "Aqlli o'g'il" hikoyasi XX asr boshlaridagi juda ko'p darsliklarda uchraydi.

"AQLLI O'G'IL"

Kechasi yotganda bir bolaning otasi uyg'onib tashna bo'lgan ekan. O'g'lini uyg'otib, suv so'rabdur. O'g'li darhol turib suv olib kelib qarasa otasi uxlab qolibdur. Mabodo yana uyg'onib suv so'rar deb piyoladagi suvni ko'tarib tong otguncha otasining boshida poylab turibdi. Ota-onani shundoq hurmat qilmoq kerak.

Yolg'on gapirish, yolg'onchilik eng yomon fazilatlardan biri bo'lib, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni rostgo'y, to'g'ri so'z qilib tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Bu haqida "Ustodi avval"da shunday hikoya berilgan:

"QISHLOQI BIRLA BOLASI"

Bir qishloqi xotin shaharga kelib bozordin bir necha xurmo sotib olib, uyiga olib borib, bir joyga quyub edi. Bir kichik bolasi ul xurmoni iskab qoyub, nima ekanini bilmay, onasi uzoqroq ketgandin ul xurmodin bir donani olub edi. Taom vaqti etganda onasi ul xurmoni sanab hamma bolalariga bittadan beraman desa bitta kam qolibdur. Bolalarining otasiga aytdiki: "Bolalardin biri mendin beijozat bir xurmoni olibdur",-deb. Ul vaqtda bolalarning otasi hamma bolalaridan: "Kim oldi?",-deb so'rasa, hamma "Men olganim yo'q"-deb javob berdi. Ul vaqt otasi aytdiki: "Har kim olgan bo'lsa maloli, zarari yo'q. Lekin yomon va qo'rqamanki, oni olib emoqni bilmay, danagi bilan yutgan bo'lsa, ertaga o'ladur"-deganida, bir kichik bolasi aytibdurki: "Danagini derazani orqasiga tashladim"-deb. Ul vaqtda hammalari kulganlarida, ul bola uyalibdur. Ma'lum bo'lurki, har kim o'ziga tegishli bo'lmagan narsaga beruxsat tegsa, ul boladek uyalur.

Saidrasul Aziziyning "Ustodi avval" darsligida ilm olishga, maktabga borishga, bilimli, ilmli bo'lishga undovchi "Bola va otasi", "Xat", "Tolibi ilm", "Ilm", "Xulq va odob", "Hikoya" kabi hikoyalar berilgan. Bu hikoyalarda ilmli, o'qimishli odam ulug'langan. Bilimsiz, yalqovlik qattiq tanqid ostiga olingan. "Bir kishi muallimning oldiga borib aytdiki. Manga bir nima o'rgatingki, aning sababidan ikki dunyoda hurmatlik va obro'ylik va farog'atda bo'lg'ayman. Ul mullo unga maslahat berib: "Bul maqsading o'qimoq va ilm o'rganmoq birla bo'lib, o'qigaysan" –dedi. Ul kishi aytdiki: "Hech bir harf o'qimoq va yozmoqni bilmaman". Mullo aning holiga rahmi kelib bir necha kun o'qitganda ilmning

lazzatidan ozgina bahra olib, aning birla o'zi harakat qilib katta mullo bo'lib, ikki olamning orzusini topdi. Mundin ma'lum bo'lurki, har kim yaxshi harakat qilib ilm o'qisa, ikki dunyo orzusini topar.

Darslikda rus klassigi M.A.Krilovdan tarjima qilingan “Tulki birla uzum” va Saidrasul Aziziy qalamiga mansub deb hisoblanayotgan “Zuluk birla ilon” masallari ham mavjud. Yuqoridagilardan shunday xulosa chiqarish mumkinki, Saidrasul Aziziyning “Ustodi avval” asari boshlang'ich sinf o'quvchilarini axloqiy tarbiyalashda muhim manba bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Неъматов Ш. Э. “Туркистонда дарсликлар яратишнинг тарихий йўли ва уларнинг дидактик асослари”. Пед. Фан. номз. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. ... – Тошкент: 2009. – 169 б.
2. Саидрасул Азизий. Устози аввал. 14-табъа. – Тошкент: В.И.Ильин литографияси, 1906. – 48 б.
3. Ҳамроев Ш. Э. “Жадид маърифатпарварларининг дарсликларидаги бадий матнлар асосида бошланғич синф ўқувчиларини ахлоқий тарбиялаш” . Пед. Фан. номз. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. ... – Тошкент: 2009. – 225 б.
4. Ҳамроев Ш.Э.Бошланғич синфларда жадидлар меросидан фойдаланиш. Монография. Қарши:”Фан ва таълим”, 2021, -216 б.
- 5 Ҳамроев Ш.Э., Каримов Б. П., Муҳаммадиев Ш. М. “Жадидларнинг дарсликларидаги бадий матнлар асосида бошланғич синф ўқувчиларини ахлоқий тарбиялаш” Монография. Қарши:”Фан ва таълим”, 2021, -186 б.